

УДК 378.011.3–051:338.48

Світлана Кобзова

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

У статті охарактеризовано процес професійного самовдосконалення майбутніх фахівців сфери туризму, розкрито зміст самоосвіти та самовиховання таких спеціалістів, визначено педагогічні умови, яких доцільно дотримуватися під час організації професійного самовдосконалення студентів у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: професійне самовдосконалення, самоосвіта, самовиховання, процес самовдосконалення майбутнього фахівця сфери туризму.

Досвід навчально-виховної роботи ВНЗ у всьому світі переконує, що ефективно вирішувати проблему підготовки майбутніх фахівців у будь-якій сфері можливо лише за умови активної участі у цьому процесі самих студентів. Враховуючи той факт, що зміна парадигми освіти передбачає перехід до студентоцентрованого підходу, коли результати навчання відіграють провідну роль і стають головним підсумком навчального процесу для студента з точки зору його знання, розуміння та здібностей, актуальним є дослідження питання професійного самовдосконалення майбутніх фахівців. Таким чином, свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції та розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності та власної програми розвитку майбутніх фахівців сфери туризму потребує подальшого детального вивчення.

Необхідно відзначити, що процес самовиховання та самовдосконалення особистості досліджували такі відомі науковці, як Г. Андрєєва, А. Арет, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, А. Макаренко, С. Рубінштейн, Л. Рувінський, А. Мудрик, Б. Теплов, Ю. Орлов та інші. Акмеології, як сукупності наук, що вивчають вершини у розвитку окремої людини та умови їх досягнення, присвячені роботи О. Анісімова, Н. Кузьміної, О. Бодальова, А. Деркач, В. Зазикіна та інших. Питання професійного самовдосконалення майбутніх фахівців у різних галузях знань – вчителів (К. Абульханова-Славська, О. Борденюк, О. Прокопова, І. Чемерілова, І. Склярєнко, Л. Суценко, Т. Шестакова), офіцерів (О. Діденко), медиків (Л. Дудікова), інженерів (О. Ігнатюк), загалом студентів (Д. Іщенко, А. Калініченко, Н. Ковальчук, Г. Черепанова, І. Середа та інші) – перебувало у центрі уваги достатньо великої кількості учених. Однак при цьому проблемі професійного самовдосконалення майбутніх фахівців саме сфери туризму в Україні не було приділено належної уваги.

У ході аналізу теорії та практики з цього питання було виявлено суперечності між: вимогами ринку праці до особистості майбутнього менеджера з туризму і неусвідомленістю цих вимог самими студентами; необхідністю активізації процесу самовдосконалення студентської молоді і невизначеністю педагогічних умов організації самоосвіти та самовиховання майбутніх фахівців сфери туризму; потребою в педагогічній допомозі з метою професійного самовдосконалення майбутніх фахівців сфери туризму та недостатнім її наданням з боку викладачів ВНЗ.

Відсутність ґрунтовних досліджень за обраною проблематикою та виявлені протиріччя обумовили вибір теми та визначили мету цієї статті: дослідження основних складових процесу професійного самовдосконалення майбутніх фахівців сфери туризму.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день більшість науковців розуміє під самовдосконаленням «творче ставлення індивіда до самого себе, створення ним самого себе в процесі активного впливу на зовнішній і внутрішній світ з метою їхнього перетворення» [5]. У межах цієї статті «професійне самовдосконалення майбутніх фахівців з туризму» будемо розглядати як складний процес, у якому свідомо діяльність майбутніх менеджерів з туризму спрямована на реалізацію себе як особистості в обраній професійній діяльності.

Чимала кількість учених вважає, що професійне самовдосконалення можна охарактеризувати, у тому числі, такими сутнісними ознаками: спрямованість на самого себе (самовдосконалення характеризується збігом суб'єкта й об'єкта діяльності); самодетермінованість (у процесі самовдосконалення, що ґрунтується на власній ініціативі, необхідність і напрям самозміни людина визначає як суто особистісне завдання); інтегративний характер (як багатогранне всеохоплююче явище самовдосконалення інтегрує всі форми самотворчої активності особистості для досягнення нею вершин професіоналізму); позитивний характер (самовдосконалення забезпечує досягнення виключно позитивних, прогресивних, еволюційних, особистісних змін); усвідомлений характер (самовдосконалення, на відміну від стихійних, неусвідомлених форм саморозвитку, таких як наслідування, гра, адаптація тощо, є усвідомленою, свідомо визначеною і цілеспрямованою активністю особистості); творчий характер (процес самовдосконалення складається з цілого комплексу творчих завдань, вирішення яких неможливо алгоритмізувати) [1, с. 16–17].

Основними формами професійного самовдосконалення прийнято вважати самоосвіту та самовиховання. Основним змістом самоосвіти є вдосконалення наявних у студента знань, формування вмінь і навичок з метою досягнення бажаного рівня професійної компетенції [4]. Професійна самоосвіта менеджера з туризму спрямована, в першу чергу, на вдосконалення його спеціальної підготовки. Узявши за основу фахові компетентності та результати навчання фахівця з туризму, що наведені,

наприклад, у ОКХ бакалавра з туризму, майбутні фахівці можуть визначити та скорегувати зміст самоосвіти і таким чином самостійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності.

Самоосвіта студента повинна реалізовуватися у напрямку формування здатності у майбутнього фахівця сфери туризму вирішувати конкретні проблеми і завдання професійної діяльності: так у межах *дослідно-аналітичної функції* це: здатність здійснювати аналіз сучасного стану розвитку і розміщення всіх складових рекреаційних комплексів; визначати джерела та проводити пошук, накопичення і аналіз географічної інформації стосовно елементів туристичного потенціалу території, існуючих і планованих рекреаційних систем; професійно оперувати географічною інформацією стосовно визначення ключових характеристик і властивостей туристичних ресурсів; проводити країнознавчі та краєзнавчі дослідження щодо умов розвитку туризму на визначеній території; використовувати загальні методи наукових досліджень з використанням сучасних технічних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій; визначати мотиви туристичної подорожі та споживчі характеристики конкурентоздатних туристичних послуг; проводити комплексні маркетингові дослідження і моніторинг ринку туристичних послуг; у межах *технологічної функції*: здатність розробляти різні види турів та укладати різноманітні програми туристичного обслуговування з урахуванням потреб цільових груп споживачів туристичних послуг; складати, оформлювати і оперувати туристичною документацією при формуванні та в процесі реалізації турпродукту; у межах *сервісної функції*: здатність організувати процес обслуговування клієнтів у процесі реалізації та споживання туристичного продукту; організувати роботу зі скаргами; надавати вичерпну інформацію існуючим і потенційним туристами; надавати послуги з бронювання туристичних послуг; взаємодіяти в вітчизняними та іноземними клієнтами екскурсійного бюро; організувати процес екскурсійного обслуговування туристів та екскурсантів; розробляти та проводити різні види екскурсій; організувати надання анімаційних послуг різним категоріям туристів; у межах *організаційної функції*: здатність організувати та проводити ділові зустрічі і переговори з партнерами та іншими суб'єктами турдіяльності, підтримувати ділові контакти; укладати угоди із зарубіжними та вітчизняними партнерами та забезпечувати їх реалізацію на підставі існуючих вимог міжнародного та національного договірної права; організувати процес створення і розвитку агентської мережі; налагоджувати довготривалу співпрацю зі споживачами, суб'єктами туристичної діяльності, фінансово-кредитними установами, страховими компаніями, консульствами і представництвами іноземних держав, використовуючи регламентуючі документи на засадах договірної права; розробляти та проводити ефективну продуктову, цінову, збутову політику турпідприємств; організувати маркетингову

діяльність турпідприємств, рекламно-інформаційні заходи та ефективні маркетингові комунікації з існуючими та потенційними споживачами туристичних послуг; у межах *управлінської функції*: здатність чітко уявляти структуру національної та міжнародної системи правового регулювання турдіяльності та знаходити необхідний для вирішення конкретної юридичної ситуації нормативно-правовий акт; з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки, аналізувати й узагальнювати зовнішню і внутрішню управлінську інформацію для здійснення планування, організування, мотивування працівників та контролю за діяльністю підлеглих у підрозділах турпідприємств; складати та оформлювати статистичну звітність; розуміти основні принципи, характеристики об'єктів, прийоми і способи бухгалтерського обліку, аналізувати та визначати ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств туризму; економічно обґрунтовувати управлінські рішення; планувати та організувати роботу турофісу; ефективно використовувати офісну оргтехніку та засоби зв'язку; вести діловодство [2, с. 20–29].

Джерелами самоосвіти можуть бути: навчальна, науково-популярна, наукова та художня література; засоби масової інформації (зокрема професійні видання – газети, журнали, радіо- і телепередачі); джерела мережі Інтернет; прослухування лекцій; відвідування виставок, семінарів і конференцій; консультації фахівців тощо. Зокрема статті у провідних професійних виданнях України («Українська туристична газета», «Новини турбізнесу», «Географія, краєзнавство та туризм», «Велика прогулянка», «Відпочинок на теренах України», «Коло світу», «Карпати. Туризм. Відпочинок», «Турбізнес», «Туризм сільський зелений» тощо) можуть бути використані для оновлення комплексу знань щодо організаційно-управлінських, правових та інших, суто практичних, аспектів туристичної діяльності. Ознайомлення з матеріалами сайту Державного агентства України з туризму та курортів, публікаціями на професійному туристичному порталі TourDom.ua дозволить бути у курсі всіх подій, що відбуваються у туристичній галузі країни та світу. Популярністю серед професіоналів турбізнесу користується цикл пізнавальних тевізійних передач «Орёл & Рёшка», що транслюється на телеканалах «Інтер», «П'ятниця», «Сьомий канал»; передачі «Люди говорять», «Профі для профі», «Світове відео» на сайті російської версії туристичного portalу «Турдом» (<http://tourdom.tv/>), які також можуть бути використані студентами у самоосвітній діяльності. Відвідування щорічних туристичних виставок та салонів – таких як UITM Міжнародний туристичний салон «Україна», UITT «Україна: подорожі та туризм», Київський міжнародний туристичний форум – у останні відкриті дні дозволить розібратися з основними тенденціями розвитку туризму, переглянути перелік нових туристичних напрямів від провідних туроператорів світу. Перегляд вебінарів, проходження тестів з туристичного країнознавства на сайтах

туроператорів та професійних туристичних порталів (наприклад, проекти «Європа, ЮНЕСКО і туризм» – укладач І. Ходикіна, інформаційна служба «Банко»; «Емірати для професіоналів» – укладач І. Чучман, компанія «Join UP!»; «І був досліджений В'єтнам» – укладач О. Переяслова, компанія «Любосвіт» [6] тощо) дозволяють підтримувати на високому рівні теоретичні знання студентів щодо основних туристичних напрямків та постійно поглиблювати їх.

Отже, самоосвіта фахівця з туризму повинна бути спрямована на задоволення його пізнавальних інтересів, підвищення професійної кваліфікації, оскільки лише індивідуальне навчання студента може допомогти підтримувати його ключові компетенції на достатньому рівні, що у свою чергу забезпечить майбутньому менеджеру з туризму конкурентоспроможність на ринку праці.

Що ж стосується самовиховання, то під цим процесом, частіше за все, розуміють організовану, активну й цілеспрямовану діяльність студента, скеровану на систематичне формування й розвиток позитивних та усунення негативних якостей особистості відповідно до усвідомлених потреб і вимог суспільства, професійної діяльності, а також на реалізацію особистої програми розвитку [4].

Майбутній фахівець з туризму повинен ставити перед собою мету – якнайкраще підготуватися до майбутньої професійної діяльності. Варто врахувати, що найважливішими внутрішніми передумовами, що визначають ефективність самовиховання, є: сформовані на достатньому рівні потреби та мотиви працювати над собою; особистісне переконання, розвинута самосвідомість та самокритичність; почуття гордості за належність до сфери туризму; високий рівень розвитку вольових якостей, самоконтролю та самооцінки; оволодіння теоретико-методологічними основами роботи над собою; психологічна готовність до постійної роботи із самовиховання. Усе вищевказане характеризує можливість усвідомленої, системної, творчої роботи майбутнього фахівця з туризму над собою.

Таким чином, самовдосконалення майбутнього фахівця туристичної індустрії повинно передбачати визначення мети та професійно значимих цілей і завдань самовдосконалення; розробку плану самоосвіти та самовиховання; вибір оптимальних засобів та способів, дій і прийомів в цілях самовдосконалення; здійснення контролю за результатами самовдосконалення; та корекцію, тобто внесення необхідних змін у процес і результати роботи над собою.

При цьому для вирішення багатьох проблем, що виникають під час організації професійного самовдосконалення студентів у вищих навчальних закладах доцільно дотримуватися певних педагогічних умов: створити освітньо-виховне середовище, сприятливе для розвитку та самовдосконалення майбутнього фахівця з туризму; сприяти активізації мотивації до самоосвіти та самовиховання студентів; розробити дидактичне забез-

печення процесу професійного самовдосконалення майбутніх фахівців сфери туризму; здійснювати педагогічне керівництво процесом професійного самовдосконалення майбутніх фахівців індустрії туризму, враховуючи особистісні потреби та побажання самих студентів.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що для майбутнього фахівця в галузі туризму самовдосконалення стає необхідною умовою набуття професіоналізму. Здійснюється професійне самовдосконалення студентів туристичних спеціальностей у двох взаємопов'язаних формах – самовиховання та самоосвіта. Структурно процес самовдосконалення фахівців сфери туризму складається з чотирьох взаємопов'язаних етапів: прийняття рішення щодо самовдосконалення; планування і розробка програми самовдосконалення; безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань у роботі над собою; самоконтроль і самокорекція цієї діяльності. Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у розробці дидактичного забезпечення процесу професійного самовдосконалення майбутніх фахівців сфери туризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вайніленко Т. В. Сутність та зміст професійно-педагогічного самовдосконалення / Т. В. Вайніленко // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Чернівці : Рута, 2005. – Вип. 278. – С. 13–20.
2. Галузевий стандарт вищої освіти України. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра галузі знань 1401 «Сфера обслуговування» напряму підготовки 6.140103 «Туризм» : [навч.-метод. видання]. – К. : Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2012. – 30 с.
3. Орлов Ю. М. Самопознание и самовоспитание характера : Беседы психолога со старшеклассниками : кн. для учащихся / Ю. М. Орлов. – М. : Просвещение, 1987. – 224 с.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс] : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/000000/pedagogika/pedagogika_vischoyi_shkoli_ortinskiy_vl
5. Психологічний словник / [за ред. В. І. Войтка]. – К. : Либідь, 1982. – 215 с.
6. Сайт Професійного туристичного порталу TourDom.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tourdom.ua/trainings/>